

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.1:342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/1>

ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ОГЛЯД

LEGAL STATUS OF REFUGEES IN UKRAINE: HISTORICAL AND LEGAL OVERVIEW

Воєвода М.В., аспірант юридичного факультету
Волинський національний університет імені Лесі Українки

У статті нами здійснюється історико-правовий аналіз українського законодавства щодо становлення статусу біженців в національному праві. В процесі дослідження визначається, що розвиток українського законодавства та практики щодо притулку залежить від тенденції наближення до відповідних міжнародно-правових стандартів, особливо гармонізації права України з міжнародним правом та правом ЄС.

Становлення правового статусу біженців викликає дискусії у наукових колах і в умовах сьогодення, не дивлячись на тривалу історію. Проблема біженців є однією з найскладніших проблем, з якими сьогодні стикається міжнародна спільнота і має глобальний характер. На міжнародному рівні продовж багатьох років докладалася і докладається чимало зусиль для захисту цієї вразливої групи населення через розробку та прийняття міжнародних універсальних угод та вдосконалення національного законодавства країн. Питання біженців та внутрішньо переміщених осіб у всьому світі залишається пріоритетним напрямком діяльності ООН, який ще більше загострився останніми подіями в Україні.

Зростання кількості біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні та світі та пов'язані з проблемами політичного, економічного та соціального характеру. Також, збільшення кількості біженців у світі викликає економічні та політичні кризи в багатьох країнах. Така ситуація може призвести до конфлікту всередині країн, а іноді навіть між країнами, переміщення населення спричиняє вплив на внутрішні процеси країн та міжнародну безпеку в цілому. Саме тому, необхідна переоцінка та перегляд законодавства щодо статусу окремих категорій осіб, та вироблення нових підходів до аналізу та вирішення проблем біженців на міжнародному та національному рівнях в залежності від вимог суспільства, а для того щоб це процес здійснити на належному рівні необхідно дослідити ретроспективу становлення цього інституту.

Ключові слова: біженці, право притулку, права людини, правовий статус, права шукачів притулку, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, європейська система притулку, гармонізація з правом ЄС.

In the article, we carry out a historical and legal analysis of Ukrainian legislation regarding the establishment of the status of refugees in national law. In the process of research, it is determined that the development of Ukrainian legislation and practice regarding asylum depends on the tendency to approach the relevant international legal standards, especially the harmonization of Ukrainian law with international and EU law.

The formation of the legal status of refugees causes discussions in scientific circles and in the conditions of today, despite a long history. The problem of refugees is one of the most difficult problems facing the international community today and is of a global nature. At the international level, many efforts have been and are being made for many years to protect this vulnerable population group through the development and adoption of international universal agreements and the improvement of national legislation of countries. The issue of refugees and internally displaced persons around the world remains a priority area of the UN's activities, which has become even more acute with the recent events in Ukraine.

The increase in the number of refugees and internally displaced persons in Ukraine and the world is associated with problems of a political, economic and social nature. Also, the increase in the number of refugees in the world causes economic and political crises in many countries. Such a situation can lead to conflict within countries, and sometimes even between countries, the displacement of population causes an impact on the internal processes of countries and international security as a whole. That is why it is necessary to reassess and revise the legislation regarding the status of certain categories of persons, and to develop new approaches to the analysis and solution of refugee problems at the international and national levels, depending on the requirements of society, and in order to carry out this process at the proper level, it is necessary to examine the retrospective of the formation of this institute.

Key words: refugees, right of asylum, human rights, legal status, rights of asylum seekers, Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, European asylum system, harmonization with EU law.

Інститут біженців має давнє історичне коріння і неодноразово викликав зацікавлення у різного кола науковців. Проте, не дивлячись на тривалу історію, нормативне закріплення статусу біженців, їх та прав і обов'язків які випливають з цього статусу, захист та допомога з боку міжнародного співтовариства закріпилося лише в минулому столітті в документах Ліги Націй. В 1921 р., коли Рада Ліги Націй організувала та провела в Женеві конференцію з проблем біженців, дане поняття «біженець» почало визначатися як правова категорія. Вперше визначення поняття «біженець» було сформульовано у міжнародно-правових документах (1928–1935 рр.). і в подальшому зайшло своє закріплення в ряді міжнародних договорів укладених під егідою ООН [1, с. 10].

Правовий статус біженців та порядок регулювання суспільних відносин у сфері визнання особи біженцем,

визначення поняття «біженець» в Україні почав формуватися після приєднання України до Конвенції про статус біженців лише в 2002 році. Хоча, проблема біженства в Україні виникла задовго до проголошення незалежності України і її пов'язують з початку Першої світової війни, оскільки за особами, що характеризувалися визначеними ознаками визнавався статусбіженця. Виникнення цієї проблеми в часових рамках збігається з історією міжнародного права, а саме з подіями 1915 р. спричинене «геноцидом вірмен», організованим на територіях під контролем Османської імперії, і яке включало фізичне знищення та депортацію населення.

Проблему біженства в історії України дослідники пов'язують з подіями які відбувалися на території Правобережної України, а саме, переселення сюди євреїв, причиною депортації яких, було переконання у їхній «суцільній

неблагонадійності» [4, с. 107], їх вважали ненадійним елементом через національність або релігійну приналежність.

Питання біженства пов'язана також, діями з боку Російського чи Австро-Угорського уряду у 1914 році на території України, щодо переслідування українського населення Наддніпрянщини, викликали міграцію населення підставою якої стали звинувачення у нелояльності до влади, підозри відповідно в «русофільстві» та з іншого боку в «австрофільстві», які супроводжувалися репресіями, це була перша хвиля переслідувань які згодом систематично повторювалися в силу воєнних дій та супроводжувалися масовим терором щодо українського населення. І уже в кінці 1917 року біженці стали масових явищем для України.

З початку Першої світової війни політичні процеси, які відбувалися на українських землях в 1917–1921 рр. і стосувалися відновленню української державності також спричинили появу біженців. Саме в той момент для регулювання проблеми було прийнято ряд документів, що регулювали питання біженців, зокрема на увагу заслуговує Закон «Про забезпечення потреб біженців», «Положення про забезпечення потреб біженців» (30 серпня 1915 р.), «Керівні положення з улаштування біженців» (2 березня 1916 р.) які окреслили правовий статус біженців, гарантуючи їм низку прав під час евакуації та на місцях розселення [4, с. 26]. Заслуговує на увагу нормативний документ який було прийнято 1917 р, «Положення про Департамент у справах біженців», в якому регулювалися питання про відшкодування збитків, завданих біженцями війною тадопомоги з відновлення жител біженців [5, с. 43].

Була частково врегульована проблема статусу біженців і в Декреті 1919 р. «Про Головну Українську комісію у справах полонених та біженців», особам, які підпадали під категорію біженців, комісією забезпечувалися прийом, облік та реєстрація, а також видавався документ про статус біженця. Такий статус давав особі можливість скористатися правом на правову, медичну, продовольчу та матеріальну допомогу. Як показує історична ретроспектива події Першої світової війни спричинили появу біженців на українських теренах та сприяли розробці нормативних актів щодо вирішення і врегулювання даної проблеми.

Новим етапом становлення статусу біженця та його регулювання на теренах України відбулося внаслідок тих процесів які відбулися під час Другої світової війни 1939–1945 рр., саме в цей період в історії України, загострилася всі ті проблеми, які існували під час Першої світової війни та призвела до нової появи біженців на території України. Причинами які спричинили еміграцію українських політичних біженців та переміщених осіб після Другої світової війни були політичні репресії, репресії проти значної частини селянства, насильницька колективізація, оголошення поза законом членів та керівників громадських та політичних партій, альтернативній комуністичній, релігійні переслідування, боязнь повертатися на Батьківщину через репресії значної частини в'язнів концентраційних таборів та військовополонених, працівників окупаційних органів влади, учасників антирадянських збройних формувань, можливість в роки війни виїхати до країни для покращення економічного добробуту чи уникнення геноциду, придушення національної мови, культури, релігії, геноцид проти української нації, невизнання радянської системи, розпаловання національної ворожнечі, насильницька колективізація, депортація [24].

Саме, події Другої світової війни, були підставою формування інститут прав людини, інституту біженства. Також слід зазначити, що право біженців є інститутом прав людини – самостійної галузі міжнародного права, хоча кодифікаційний процес у сфері прав біженців розпочався раніше, ніж регламентація правами людини на міжнародному рівні. Завдяки остаточному усвідомленню

державами проблеми притулку та необхідності його міжнародно-правового регулювання, призвело до остаточного визнання права притулку в міжнародному праві як права, необмеженого конкретною ситуацією та такого, що належить усім особам та може виникати для будь-якої особи. Також, Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 1946 року, була створена перша міжнародна організація у справах шукачів притулку та біженців – Міжнародна організація у справах біженців. В статуті якої, було запроваджено ряд новел у визначенні статусу біженця, які мали значення і для становлення права притулку, також, було запроваджено конкретні підстави переслідування, що могли слугувати підставою втечі особи з країни походження (переслідування на расовому, релігійному, національному чи політичному ґрунті [23]. Становлення інституту біженства пов'язане з подіями на міжнародній арені, які впливали як на становлення механізму міжнародного захисту прав біженців, так і на його подальшу еволюцію [3, с. 17].

З прийняттям Конвенції про статус біженців 1951 року, сформулювалося сучасне визначення біженців як осіб, «які через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів, знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних дій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань» визначає біженців як осіб, які через цілком обґрунтовані побоювання стали жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань і перебувають за межами країни своєї громадянської приналежності, тому не можуть користуватися захистом цієї країни або не бажають користуватися таким захистом через такі побоювання; або, не маючи певного громадянства і перебуваючи поза країною свого колишнього звичайного місця проживання в результаті подібних подій, не можуть або не бажають повернутися до неї через такі побоювання [8]. Таким чином, визначення, що міститься в Конвенції 1951, стало першим визначенням біженця, яке могли застосовувати держави по всьому світу.

На цей період припадають події які стосуються становлення правового статусу біженців в Україні, будучи в складі СРСР і маючи Конституцію УРСР 1978 року, в якій було частково врегульовувала дану проблему. В Конституції 1978 р. визначалося, що притулок могли отримати громадяни іноземних держав, які на батьківщині переслідувалися за захист інтересів трудящих, участь у революційному та народно-визвольному рухах тощо [10, с. 13].

Після здобуття незалежності Україна, і виходу її на міжнародну арену в якості самостійного суб'єкта міжнародних відносин, вона почала встановлювати дипломатичні стосунки з країнами світу, відкриваючи Україну для громадян інших держав. У зв'язку з цим, виникла потреба врегулювання суспільних відносин у сфері захисту прав біженців України та необхідність прийняття нормативно-правових актів, які б врегулювали питання визнання особи біженцем, та втрату та позбавлення статусу біженця. Саме, після здобуття незалежності було прийнято перші нормативно-правові акти щодо біженців, відбулося усвідомлення необхідності окремого права біженства. Відбувається приєднання України до низки міжнародних договорів щодо міжнародного переміщення осіб та формується правозастосовна практика, прийнято чинні закони про правовий статус іноземців та про біженців і осіб, які потребують додаткового захисту.

Першим документом часів незалежної України, щодо надання статусу біженців особам, які рятувалися від При-

дністровського конфлікту, стала постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Тимчасового положення про порядок визначення статусу біженців з Республіки Молдова і надання ним допомоги» [17], Аналогічні постанови приймалися і щодо осіб, які змушені були шукати притулку і залишити Чеченську Республіку [16], Абхазію та Грузію [15]. Основна властивість даних документів в тому, що всіма цими документами встановлювалися права та обов'язки шукачів притулку, та правові і соціальні зобов'язання українських органів влади щодо допомоги таким особам.

Також, у 1993 року почалося формування законодавства України про біженців, приймається перший закон [13], який став першою спробою застосування і імплементації міжнародно-правових норм про біженців до українського права. Також, в Конституції містила норми згідно з яких визначалося що «іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок» [9].

Слід зазначити, що в статті 1 Закону 1993 року, «під терміном «біженець» розуміється іноземець (іноземний громадянин чи особа без громадянства), який внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками расової, національної належності, ставлення до релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань вимушений залишити територію держави, громадянином якої він є (або територію країни свого постійного проживання), і не може або не бажає користуватися захистом цієї держави внаслідок зазначених побоювань та щодо якого в порядку таза умов, визначених цим Законом, прийнято рішення про надання йому статусу біженця» [13].

Було закріплено інші права, такі як право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право залишити територію України, заборона дискримінації, положення щодо захисту сім'ї.

Наступним кроком було затвердження Положення про порядок оформлення надання статусу біженця, яким було врегульовано порядок дій посадових осіб з прийняття, розгляду та вирішення щодо заяв про надання статусу біженця в Україні [12]. Затвержені форми необхідних документів, встановлено порядок оскарження рішень про надання статусу біженця. Також, уже з 1998 року почалося формування судової практики у справах щодо притулку та біженства [22, с. 36]. Відбувається становлення законодавства щодо громадянства та іноземців. Так, було прийнято перший Закон України «Про правовий статус іноземців» [19], та затверджено Правила в'їзду іноземців в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію.

В 2001 році з прийняттям Закону України «Про біженців» відбулося наближення визначення біженця в українському праві до вимог Конвенції про статус біженців [6]. Цей Закон визначав правовий статус біженця в Україні, порядок надання, втрати та позбавлення статусу біженця, встановлював державні гарантії захисту біженців. В Законі було встановлено, що біженцем вважається особа, яка відповідає конвенційним ознакам біженця та було скасовано вимогу про обов'язкове визнання статусу біженця Україною. Більш докладно розписано процедурні норми щодо притулку, встановлено порядок дій щодо вразливих категорій шукачів притулку, таких як діти [22, с. 37]. Ще одним кроком становлення статусу біженців в Україні було прийнято Закон України «Про імміграцію», яким було визначено правове регулювання міграції в Україну іноземців та осіб без громадянства [11] була встановлена квота міграції в рамках якої шукачі притулку отримали змогу отримувати посвідку на постійне проживання в Україні та в перспективі громадянство України. Також, додатково вироблено ряд нормативно-правових актів, які сприяли врегулюванню даної проблеми, зокрема, це Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця прожи-

вання в Україні» [21], ряд законів про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, які скасували адміністративну відповідальність за незаконний перетин кордону та перебування в Україні для осіб, які негайно звернулися за статусом біженця. Законом «Про соціальні послуги» було встановлено, що держава надає безоплатні соціальні послуги особам, які стали біженцями через збройні конфлікти, якщо їхній дохід не сягає прожиткового мінімуму. Всі ці процеси демонстрували прагнення України врегулювати питання біженців та шукачів притулку в рамках міжнародного права. Приєднання та ратифікація в 2002 році Конвенції та Протоколу дало змогу Україні приєднатися до міжнародної системи притулку. Також цьому сприяли ратифікація Україною Конвенції проти катувань й Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Визнання останньої означало також і введення до права України всього корпусу рішень Європейського суду з прав людини, в тому числі, щодо шукачів притулку [20].

Становлення національного права притулку продовжилось в 2011 році основою для цього етапу стало прийняття нового закону «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [6]. Одночасно було прийнято новий закон «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [18]. В основу цих нормативно-правових актів було покладено міжнародно-правові стандарти, було запроваджено правовий статус осіб, які потребують додаткового захисту. В законі значно більш докладно була прописана процедура звернення за захистом в Україні, процедура оскарження рішень щодо надання статусу біженця чи додаткового захисту в Україні, визначено порядок доступу біженців до соціальних благ, таких як можливість працювати з метою самозабезпечення. На виконання положень нового закону про біженців було ухвалено ряд підзаконних актів щодо процедур та гарантій для біженців та шукачів притулку. Новим законодавством було введено таку категорію осіб як особа, стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Слід відмітити, що законодавство продовжувало удосконалюватись. Формування статусу біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в національному законодавстві продовжилось і з внесенням змін до статті 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [6]. згідно якого статтю 1 Закону, доповнено новими підставами для надання іноземцям та апатридам на території України додаткового захисту.

Таким чином, формування законодавства, що регулює правовий статус біженців на думку більшості науковців можна вважати завершеним. Всі основні питання, які існують на даний момент, врегульовані, і завдання етапу, що розпочався після 2014 року, полягає у подальшому вдосконаленні цього законодавства та гармонізації з відповідними вимогами законодавства ЄС.

Аналіз норм вітчизняного й міжнародного законодавства свідчить про те, що особи, яким було надано статус біженця в Україні, мають рівні права з іноземцями або особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. Їм належать такі ж права, свободи й обов'язки, як громадянам України, окрім винятків, передбачених Конституцією України та іншими законами, а також міжнародними угодами, які Верховна Рада України визнала як обов'язкові (на пересування, вільний вибір місця проживання, вільне залишення території України, крім обмежень, встановлених законом, на працю, провадження підприємницької діяльності, не забороненої законом, на охорону здоров'я, медичну допомогу й медичне страхування, відпочинок, освіту, свободу світоглядю та віросповідання, направлення індивідуальних чи колективних письмових звернень або особисте звернення до

органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів тощо) [2].

Разом з тим, з урахуванням особливостей статусу таких осіб, обов'язки біженців зазвичай мають свою специфіку. Покладення таких обов'язків є необхідним для підтримання відповідного статусу, підтвердження відомостей та сприяння наданню цим особам особливих прав, гарантій, допомоги.

Як правова категорія, правовий статус – це комплексна категорія, що відображає взаємини особи та суспільства, громадянина та держави, індивіда та колективу, а також інші соціальні зв'язки. Поняття «правовий статус» має збірний характер, тобто воно вирає різні правові статуси, а це: громадяни, іноземці, особи з подвійним громадянством, особи без громадянства, біженці, вимушені переселенці.

Також це поняття відбиває індивідуальні особливості особистості та її реальний статус у системі суспільних відносин. Правовий статус дозволяє розглянути права та обов'язки особистості у певній цілісності, у системному та взаємозабезпечуваному вигляді та дає можливість проводити порівняння статусів, відкриває шляхи подальшого їх удосконалення.

Біженець в національному законодавстві це – особа, яка не є громадянином України і яка через цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, національності, належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває поза своєю громадянською належністю і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом через такі побоювання; або не маючи певного громадянства і перебуваючи поза країною свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може або не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань [7].

Також, в національному законодавстві для набуття статусу біженця передбачається проходження певної процедури, яка регламентована законодавством кожної держави та відповідно має свої особливості. Щодо міжнародного визначення даної процедури, то вона була закріплена в документах УВКБ ООН.

У законодавстві України передбачається характерна послідовність стадій набуття цього статусу:

- попередній розгляд клопотання;
- прийняття рішення про видачу свідоцтва про розгляд клопотання або про відмову у розгляді клопотання;
- видача свідоцтва чи повідомлення про відмову у розгляді клопотання;
- ухвалення рішення про визнання біженцем;
- видача посвідчення біженця або повідомлення про відмову у визнанні біженцем [2, с. 64].

Потрібно відмітити, що з 2014 року по теперішній час, коли змінився характер викликів до системи надання притулку, зумовлений як збройним конфліктом в Україні, так і кризою мігрантів в Європейському Союзі, з яким Україна уклала Угоду про Асоціацію, почалася гармонізація законодавства України з правом ЄС та інтеграція України до європейських структур, таких як Рада Європи та Європейський Союз, і поступовим впровадженням в Україні європейських стандартів притулку.

Українське законодавство про притулок пройшло той самий шлях еволюції, що й міжнародно-правове регулювання в цілому. На основі історико-правового огляду становлення правового статусу біженця, потрібно відмітити, що права та обов'язки біженців у законодавстві України закріплені належним чином згідно до міжнародно-правових стандартів, а основна проблема у сучасній Україні – у дотриманні законодавства про права біженців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалова О. І. Особливості визначення прав біженців у міжнародному законодавстві. Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 20квітня 2017 р.). Ужгород, 2017. С. 10–19.)
2. Грабова Я. О. Право особи на притулок в Україні: конституційно-правове дослідження: дис. канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеса, 2017. 226 с.
3. Григорович К. І. Правовий статус біженців в Україні: проблеми теорії і практики: дис. канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2005. 189 с.
4. Жванко Л. М. Біженці Першої світової війни: український вимір (1914–1918 рр.): монографія. Х.: Віровець А. П. «Апостроф», 2012. 568 с.
5. Жванко Л. М. Проблема біженців першої світової війни в контексті українсько-радянських переговорів (1918 р.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія*. 2011. Вип. 27. С. 41–52.
6. Закону України «Про біженців» від 21. 06. 2001 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/t381800>
7. Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» : Закон України від 13.05.2014. № 1251-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-vii> (дата звернення: 11.04.2023).
8. Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. та Протокол щодо статусу біженців 31 січня 1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
9. Конституція України 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 13.05.2023).
10. Конституція Української РСР: прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20квітня 1978 р. № 888– IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09> (дата звернення: 10.05.2023) (не чинна).
11. Про імміграцію : Закон України від 07.06.2001 № 2491-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2491-14> (дата звернення: 10.05.2023).
12. Положення про порядок оформлення надання статусу біженця : наказ Міністра України у справах національностей, міграції та культів від 21.06.1995 № 20. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0187-95> (дата звернення: 09.02.2021).
13. Про біженців : Закон України від 24.12.1993. № 3818-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3818-12> (дата звернення: 24.04.2023).
14. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17> (дата звернення: 10.04.2023).
15. Про заходи щодо надання допомоги особам, які змушені були залишити місця постійного проживання в Автономній Республіці Абхазія Грузії та прибули в Україну : постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.1996. № 674. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/674-96-%D0%BF> (дата звернення: 09.05.2023).
16. Про заходи щодо надання допомоги особам, які змушені були залишити місця постійного проживання в Чеченській Республіці Російської Федерації та прибули в Україну : постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.1995. № 119. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/119-95-%D0%BF> (дата звернення: 09.05.2023).
17. Про затвердження Тимчасового положення про порядок визначення статусу біженців з Республіки Молдова і надання їм допомоги : постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.1992 № 378. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/378-92-%D0%BF> (дата звернення: 09.05.2023).
18. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> (дата звернення: 10.05.2023)

19. Про правовий статус іноземців : Закон України від 04.02.1994 № 3929-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3929-12> (дата звернення: 09.05.2023).
20. Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців : Закон України від 10.01.2002. № 2942-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2942-14> (дата звернення: 10.03.2023).
21. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15> (дата звернення: 10.04.2023).
22. Синявський П. М. Еволюція законодавства України у сфері надання притулку. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2017. Вип. 3. С. 30–55.
23. Статут Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців. URL : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/unhcr_statute.shtml (дата звернення: 16.05.2023).
24. Стрільчук Л. В. Українські політичні біженці та переміщені особи після Другої світової війни: автореф. дис. ... канд. іст. наук. Л., 1999. 20 с.